

KAROLINA GORTYCH

Wpływ ideologii na język. Przypadek dyktatury wojskowej w Grecji w latach 1967–1974

Abstract. The paper discusses the linguistic situation in Greece in the period from 1967 to 1974, in the epoch of the so-called black colonels. The coup d'état which took place on 21st of April 1967 changed immensely the social, political and cultural life of the Greek. The dictatorship leaders imposed not only extremely right-wing political regime but they also tried to influence the culture of Greece by putting into practice their political ideas. The article aims at showing the influence of the political ideas on (i) the development of language as a system and (ii) the development of language as a tool used for formulating utterances. The analysed material included two texts of 1968. One of them was the speech of the leading oppositional politician Georgios Papandreou (21 April 1968). The second one was the speech of the leading politician of military dictatorship Georgios Papadopoulos which was delivered at the beginning of junta (28 September 1968). The philological comparison of these two texts constitutes the base of conclusions about the influence of the political ideology on the language. The paper includes translations of the mentioned speeches from Greek into Polish.

Abstrakt. Praca przedstawia sytuację języka w Grecji w latach 1967–1974, w okresie tzw. dyktatury czarnych pułkowników. Zamach stanu, jaki miał miejsce 21 kwietnia 1967 r., wniósł wiele zmian w życiu społecznym, politycznym i kulturalnym Greków. Ludzie dyktatury narzucili nie tylko skrajnie prawicowy reżim polityczny, ale również realizując swoje polityczne idee, starali się jak najbardziej wpłynąć na kulturę Grecji. Artykuł ma na celu wskazać wpływ idei politycznych na kształtowanie się języka jako systemu oraz na kształtowanie się języka jako sposobu formułowania wypowiedzi. Materiał badawczy stanowią dwa teksty z roku 1968. Jeden z nich to przemówienie lidera opozycji politycznej – Georgiosa Papandreou (21 kwietnia 1968 r.), drugi zaś to przemówienie czołowego polityka dyktatury wojskowej – Georgiosa Papadopolosa – z początku dyktatury (28 września 1968 r.). Konfrontacja obydwu tekstów na płaszczyźnie filologicznej stanowi podstawę wniosków o wpływie ideologii politycznej na język. Praca zawiera polskie przekłady powyższych tekstów.

1. Wstęp

Zarówno język, jak i polityka są nieodzownymi elementami życia człowieka we współczesnym świecie. Oczywiście ich udział w nim może być większy lub mniejszy, w zależności od poziomu cywilizacyjnego, jednak nie sposób zignorować ich istnienia w ogóle. Niniejszy artykuł ma na celu zbadanie sposobu oddziaływania polityki na język. Zdaniem autorki niniejszego tekstu sytuacja Grecji w okresie dyktatury wojskowej w latach 1967–1974 jest przypadkiem, który w szczególnie wyraźny sposób może zilustrować omawiane zagadnienie. Prawicowy zamach stanu, jaki miał miejsce w Grecji 21 kwietnia 1967 r., nie był naturalną zmianą klasy rządzącej w warunkach demokratycznych, ale nagłym przejęciem władzy poprzez udział i poparcie sił militarnych kraju, które działały w ramach tajnego planu. Szybkie tempo realizacji zamierzeń junty sprawiło, że nie tylko społeczeństwo, ale i politycy byli zaskoczeni tym wydarzeniem. Zaskoczenie to spowodowało, iż Grecy relatywnie późno zaczęli zdawać sobie sprawę, iż nowy system polityczny, działający pod hasłami naprawy kraju i demokracji, wcale nie stwarza możliwości realizacji tych postulatów. Jeden z analizowanych w niniejszym artykule tekstów zawiera główne założenia ideologiczne junty. Jest to tekst, jaki wygłosił lider obozu dyktatury wojskowej Georgios Papadopoulos w przeddzień ogólnogreckiego referendum na temat nowej konstytucji 28 września 1968 r. W rok po wprowadzeniu rządów dyktatury, czyli 21 kwietnia 1968 r., znany i ceniony socjalistyczny polityk Georgios Papandreou, reprezentujący ówczesną opozycję polityczną, wypowiedział się publicznie na temat sposobu sprawowania rządów przez władze wojskowe. Te dwa teksty stanowią materiał badawczy moich rozważań.

Podjmując rozważania na temat wpływu ideologii politycznej na język, należałoby na początku sprecyzować, jak w niniejszym artykule rozumie się pojęcie języka i ideologii politycznej, które w prezentowanej analizie pełnią kluczową rolę.

Język w tekście pojmowany jest dwojako: 1) jako system językowy, czyli zasób znaków i norm językowych, który umożliwia porozumiewanie się w obrębie danej społeczności – język grecki w latach 60. i 70. ubiegłego stulecia, 2) jako sposób formułowania wypowiedzi charakterystyczny dla danej postaci, okoliczności, ideologii etc. Z tego też względu dokonana poniżej analiza tekstów źródłowych składa się z dwu części. Część pierwsza jest analizą języka jako systemu, którym posługiwali się obydwaj wymienieni politycy. Analiza tego typu jest konieczna ze względu na specyficzną sytuację narodowego języka greckiego, którą pokrótce nakreślę w części zawierającej kontekst historyczo-lingwistyczny tekstów źródłowych. Część druga analizy ma na celu wyodrębnienie środków językowych, za pomocą których obydwaj politycy, którzy reprezentowali przeciwne ideologie, konstruowali swoje komunikaty. Konfrontacja tekstów na obydwu wskazanych płaszczyznach lingwistycznych wskaże różnice między językiem klasy rządzącej reprezentowanej przez Papadopoulosa a językiem opozycji politycznej reprezentowanej przez Papandreou. W rezultacie uzyskamy odpowiedź na pytanie, czy i jak ideologia polityczna wpływa na język.

Kolejnym kluczowym zagadnieniem w moich rozważaniach jest pojęcie ideologii politycznej. W niniejszym tekście przyjmuję, iż ideologia polityczna to zbiór poglądów odpowiadających interesom, potrzebom określonej grupy bądź postaci politycznej. Należy jednak pamiętać, że priorytetową ideologią wszystkich podmiotów polityki jest dążenie do władzy. Podmioty życia politycznego, a w szczególności ugrupowania polityczne, biorą też udział w „ideologicznym współzawodnictwie”¹, które polega na prezentowaniu pewnych zasad i kierunków polityki w celu zdobycia dla nich poparcia. Znajomość indywidualnych założeń ideologicznych obydwu polityków jest niezbędnym kontekstem rozważań na temat wpływu ideologii politycznej na język.

W pracy zamieszczono polskie przekłady analizowanych tekstów politycznych, co szczegółowo zilustruje rozważania i wpływające z nich wnioski.

2. Sytuacja polityczna i stan języka w Grecji w okresie 1967–1974

2.1. Sytuacja polityczna

Dekada lat 60. była w Grecji niezwykle burzliwym okresem w sferze polityki wewnętrznej. Początkowo (1961) dominowała w nim prawica pod przewodnictwem Konstantinosa Karamanlisa, jednak jego przeciwnicy polityczni na czele z Georgiosem Papandreou szerzyli pogłoski, iż uczciwe wybory parlamentarne nie miały miejsca, a był to raczej zamach stanu². Dzięki takiej propagandzie doszło do zmiany obozu rządzącego. Zwycięstwo w kolejnych wyborach już w roku 1963 odnieśli **socjaliści z obozu Georgiosa Papandreou**, którzy zaczęli realizować **szereg populistycznych hasel** z okresu kampanii wyborczej.

Georgios Papandreou pełniący urząd premiera do roku 1965 deklarował i wprowadzał wiele zmian w stosunku do prawicowych poprzedników. Wiele z nich budziło niepokój. Po amnestii dla więźniów politycznych, która objęła w większości komunistów, do kraju zaczęli powracać też emigranci polityczni z okresu wojny domowej³. Opozycja polityczna obawiała się ponownego wzmocnienia komunistów, tym bardziej że **deklaracje premiera miały charakter populistyczny**. Zmiany dokonywały się też w resorcie gospodarki narodowej, których autorem był minister Andreas Papandreou – syn Georgiosa – który doprowadził do zwiększenia deficytu budżetowego. Kadencja tego rządu skończyła się w roku 1965 w nieprzyjemnych okolicznościach konfliktu między Georgiosem Papandreou a królem Konstantynem II. Premier pragnął objąć kontrolą armię grecką i wykrył w niej spisek lewicowych oficerów, za który winił ministra obrony Garafoulisa. Król jednak nie zaakceptował decyzji Papandreou o dymisji ministra, skutkiem czego Papandreou sam podał się do dymisji. Jednocze-

¹ Van Dyke 2000: 33.

² Gortych 2007: 74, 273–280.

³ Brzeziński 2002: 164.

śnie wyszło na jaw, że syn Georgiosa – Andreas Papandreou – był zamieszany w ów feralny spisek⁴. Taka sytuacja podsyciła niepokoje zdezoriantowanego społeczeństwa, które po raz kolejny w swej historii uległo podziałowi.

Grecki parlamentarizm chylił się ku upadkowi w chaosie rozłamu wśród polityków, czego znamieniem była rotacja na stanowisku premiera Grecji w latach 1963–67, kiedy to urząd pełniło aż dziesięć osób. Bezpośrednio przed wojskowym zamachem stanu, w kwietniu 1967 r. powstał gabinet Kanellopoulosa, którego zaplecze tworzyło zaledwie 99 deputowanych⁵. Lewica z udziałem Georgiosa Papandreou rosła w siłę, tymczasem Kanellopoulos prosił lud o wsparcie w tych „trudnych czasach”⁶.

W nocy z 20 na 21 kwietnia 1967 r. zebrało się 169 dowódców wojskowych i zdecydowało o dokonaniu zamachu. Byli to przede wszystkim kapitanowie, którzy nie tworzyli jednej zwartej grupy, ale kilka odłamów⁷. 21 kwietnia zgodnie z opracowanym na wypadek komunistycznego przewrotu planem Prometheus, w przeciągu zaledwie trzech godzin wojsko opanowało strategiczne punkty Aten⁸. Do przywódców zamachu zalicza się kilkuosobową grupę, niemniej Georgios Papadopoulos, początkowo bez wysokiego urzędu, a z biegiem czasu na najwyższych stanowiskach, okazał się główną osobowością okresu dyktatury wojskowej.

Wprowadzenie dyktatury nie miało związku z sytuacją materialną kraju, ale raczej z kryzysem monarchii i greckiego parlamentarizmu⁹. O zamachu nie wiedział nikt spoza grona zamachowców, nawet król, który w konflikcie z G. Papandreou stanął po stronie wojska¹⁰. Ludzie, którzy przejęli rządy w okresie dyktatury, nie byli znanymi politykami, nie należeli do żadnego dotychczasowego stronnictwa politycznego, co oświadczył nowy premier Konstantinos Kollas: *Ποίοι είμεθα: Δεν ανήκομεν εις ουδέν πολιτικόν κόμμα, και ουδεμίαν πολιτικήν παράταξιν είμεθα διατεθειμένοι να ευνοήσωμεν εις βάρος της άλλης. Δεν ανήκομεν ούτε εις την οικονομικήν ολιγαρχίαν, την οποίαν ομοίως δεν είμεθα διατεθειμένοι να αφήσωμεν να προκαλή την πενίαν*¹¹. System polityczny, jaki wprowadzili „czarni pułkownicy”, był bez wątpienia **systemem totalitarnym, w którym nie było miejsca na wolności obywatelskie i opozycję polityczną**¹². Przekonali się o tym opozycjoniści polityczni z rodziną Papandreou na czele. Zarówno Georgiosa, jak i jego syna Andreeasa uwięziono wraz z innymi

⁴ Brzeziński 2002: 165–166, Bonarek i in. 2005: 608, Close 1993: 222–223.

⁵ Χαράλαμης 1985: 200.

⁶ *Κείμενα Παναγιώτη Κανελλοπούλου από τον αγώνα του ενανατίον της δικτατορίας* 1987: 45–48, Χαράλαμης 1985: 201.

⁷ Ψυρούκης 1983: 87–90.

⁸ Bonarek i in. 2005: 616.

⁹ Χαράλαμης 1985: 17.

¹⁰ Κουζούλας 1987: 201.

¹¹ *Kim jesteście? Nie należymy do żadnej partii politycznej i żadnego ugrupowania, nie jesteśmy skłonni służyć pod ciężarem innego [ugrupowania]. Nie należymy do żadnej oligarchii ekonomicznej, której podobnie nie jesteśmy skłonni pozwolić wywołać biedę.* Fragment ogłoszenia rządu rewolucji narodowej skierowanego do ludu z dnia 22 kwietnia 1967 r. Przekład: K. Gortych. <http://www.geocities.com/Pentagon/Base/4343/>

¹² Γιαννόπουλος, Clogg 1976: 233, Ψυρούκης 1983: 422–423.

politykami, którzy oficjalnie zadeklarowali swój sprzeciw wobec nowych rządów¹³. Społeczeństwo mimo tych deklaracji sprzeciwu nie podjęło działań mających na celu obalenie dyktatury. Historycy wspominają tylko o dwu miejscach zamieszek: w Ioaninie, gdzie protestowali studenci, i w Iraklionie na Krecie¹⁴. Również bez większego odzewu pozostały próby obalenia władzy wojskowej przez króla, który pod koniec 1967 r. wyjechał po raz ostatni jako król Grecji¹⁵. Apatia społeczeństwa wynikała prawdopodobnie z zachowywania pozorów pełnej demokracji, czego przykładem może być pierwotnie niezmienny status króla¹⁶ czy inicjowanie publicznej dyskusji na temat przyszłych zmian, jakie miała wnieść nowa konstytucja¹⁷. Doskonałym przykładem tego typu działań była sprawa konstytucji z roku 1968. Konstytucja ta, publikowana fragmentarycznie w trakcie redakcji na łamach ogólnogreckiej prasy, była konstytucją w pełni demokratycznego ustroju, z zachowaniem wszystkich swobód obywatelskich¹⁸. Na drodze referendum społeczeństwo wyraziło jej akceptację poprzez nierealną większość 91,9% głosów. Tak dobry wynik miał najprawdopodobniej – najprawdopodobniej, ponieważ nie znaleziono wyraźnych dowodów – dwie przyczyny. Jedną z nich było podanie opinii publicznej zafałszowanych wyników¹⁹. Druga to efekt wprowadzenia głosujących w błąd, ponieważ uchwalona konstytucja nigdy nie weszła w życie²⁰.

Pod postacią pozornej demokracji miała miejsce dyktatura, która utrzymywała się w **podsycaaniu atmosfery zagrożenia ze strony komunizmu**, co czynił Papadopoulos: *Ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς ἐπικινδύνου φθορᾶς θεσμῶν καὶ χρεοκοπίας πρσώπων, ὁ ἐλλοχεύων ἀδυσώπητος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐθνικῆς, μας ἀνεξαρτησίας, ὁ κομμουνισμός, ὁ ὁποῖος τρεῖς φορές εἶχε προηγουμένως ἀποπειραθῆ νά ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν βίαν καὶ τὸ αἷμα, ἐσημείωνεν ἀνενόχλητος ἀλλεπαλλήλους καὶ ἀποφασιστικὰς κατακτήσεις*²¹. Georgios Papadopoulos, choć oficjalnie nie pełnił żadnego urzędu do grudnia 1967 r., zdołał niemal do końca dyktatury utrzymać stanowisko premiera oraz przejąć kilka resortów i stał się symbolem siedmioletnich rządów wojskowej junty. To z jego ust padały główne ideologiczne przesłania przewrotu, który wprowadzał: rewolucję Greków przeciwko Grekom w celu ocalenia narodu i zniszczenia komunizmu, podporządkowanie wolności obywatelskich władzy rządowej²². Nowe państwo miało być: *Ἑλλάδα τῶν Ἑλλήνων Χριστιανῶν*²³, a (...) *ἡ ζωή*

¹³ Woodhouse 1985: 57, 71.

¹⁴ Woodhouse 1985: 52.

¹⁵ Brzeziński 2002: 172.

¹⁶ Κουζούλας 1987: 203–205, Woodhouse 1985: 58.

¹⁷ Ψυρούκης 1983: 111.

¹⁸ Κουζούλας 1987: 226–227.

¹⁹ Brzeziński 2002: 172.

²⁰ Κουζούλας 1987: 226–227, Woodhouse 1985: 88.

²¹ *W centrum tej niebezpiecznej destrukcji instytucji i upadku osobowości uważny, zaciekle wróg demokracji i naszej narodowej suwerenności, przebiegły komunizm, który trzy razy próbował zniewolić Grecję, przemocą i krwią oznaczając bez przeszkód następujące po sobie i rozstrzygające osiągnięcia*, Gortych 2007: 282.

²² Ψυρούκης 1983: 16–19.

²³ *Grecja chrześcijańskich Greków*, Woodhouse 1985: 58, Ψυρούκης 1983: 20–21.

greckiego – absolutnie pomijam kwestię jego dialektów, które w języku oficjalnym nie odgrywają istotnej roli – spowodowane było brakiem jednej koncepcji lingwistycznej, która wypracowałaby systematyczną metodę unifikacji tego języka. Wiele, często przeciwstawnych koncepcji, które powstały wraz z narodzinami nowożytnego państwa greckiego, spowodowało, że niemal każda grupa społeczna mówiła inną odmianą języka „oficjalnego”.

Kwestia języka – *γλωσσικό ζήτημα* – była problemem nie tylko lingwistów, ale i polityków. Już od czasów oświecenia sfery intelektualne i polityczne Grecji podzieliły się na dwa główne obozy: 1) zwolennicy języka starożytnego, którego „ożywienie” miałyby na celu podnieść prestiż nowożytnej Grecji oraz podkreślić jej nieprzerwany byt i łączność z okresem klasycznym, 2) zwolennicy języka naturalnego, żywego, który wykształcił się ze starożytnych źródeł i ewoluował głównie w formie ustnej, w życiu codziennym społeczeństwa greckiego. W trakcie dyskusji nad kształtem języka na przełomie XVIII i XIX w. pojawiła się trzecia opcja, którą uważa się za kompromisową. Jej pomysłodawcą był Adamantios Korais, który zaproponował „oczyszczenie” wulgarnego języka społeczeństwa Greków zgodnie z klasycznymi kanonami. Ten typ języka narodowego nazywał się powszechnie *katharevousa*³³ i jako sztuczny twór był przeciwstawiany naturalnemu językowi ludowemu zwanemu *dimotiki*³⁴. Antagonizm między przedstawicielami tych dwu koncepcji lingwistycznych trwał formalnie do roku 1976 czy też 1981³⁵.

Spór o kształt języka oficjalnego podzielił grecką scenę polityczną niezwykle wyraźnie w roku 1911, kiedy to zwolennicy języka demotycznego liczyli na zreformowanie oficjalnego stanowiska władz wobec tego języka. Tymczasem Konstytucja w rozdziale 107 zawierała zapis: *Επίσημος γλώσσα του Κράτους είναι εκείνη εις την οποίαν συντάσσονται το πολίτευμα και της ελληνικής νομοθεσίας τα κείμενα: πάσα πρὸς παραφθοράν ταύτης επέμβασις απαγορεύεται*³⁶. Zapis ten nie zmienił się do roku 1975, kiedy to ustalono nową konstytucję, już po upadku dyktatury. Spowodował on, iż językiem życia oficjalnego (administracja, polityka, prawo, medycyna, wykształcenie wyższe) pozostawała sztuczna *katharevousa*, której Grecy uczyli się w szkołach niczym języka obcego. W społeczeństwie wzmacniało się przekonanie o konieczności reformy języka. Walka o uprawomocnienie *dimotiki* osiągnęła swoje apogeum w **okresie prawicowej dyktatury** generała Metaksasa, kiedy to **pod hasłami odrodzenia Grecji kładziono nacisk na odrodzenie klasycznego języka greckiego** i zniesiono wszelkie istniejące prawne przyzwolenia na współistnienie obydwu typów języka. Ugrupowania lewicujące, które propagowały język popularny, demotyczny, zostały zepchnięte do podziemia, ponieważ komunistyczna *dimotiki* **miała być przejawem**

³³ Słowo *καθαρεύουσα* pochodzi od czasownika *καθαρίζω*, który oznacza ‘oczyszczać, czyścić’ (aut.)

³⁴ Słowo *δημοτική* pochodzi od rzeczownika *ο δήμος*, oznaczającego lud (aut.).

³⁵ 1976 – rok, kiedy ustawowo ustalono język demotyczny jako język oficjalny, 1981 – ustawa o wprowadzeniu systemu monotonicznego w języku pisanym. Φραγκουδάκη 2001: 23–24.

³⁶ *Oficjalnym językiem władzy jest ten, którym posługuje się państwo i w którym są teksty legislacyjne; zakazuje się wszelkiej ingerencji pogarszającej go.* Przekład K. Gortych. Μπουμπουλίδος 1991: 10.

oporu wobec skrajnych rządów prawicowych³⁷. Język w tamtym okresie odegrał istotną rolę jako narzędzie wyrazu idei³⁸.

W czasie II wojny światowej **język demotyczny stał się językiem retoryki nawołującej do patriotyzmu i walki o ojczyznę w ramach nowej ideologii, podczas gdy w *katharevousie* nawoływano również do patriotyzmu, ale i do ochrony najważniejszych wartości społeczeństwa greckiego, jak religia i rodzina**³⁹.

Okres powojenny przyniósł krwawą, wewnętrzną walkę w Grecji, a po niej lęk przed jej powrotem. Ostateczne zwycięstwo prawicy i włączenie Grecji do sfery wpływów zachodnich przesądziło o tym, iż na niemal trzy dekady kwestia języka w sferze prawnej nie zmieniła się znacząco. Lęk przed walkami wewnętrznymi i kryzys zaufania społecznego sprawiły, że w polityce dominował język formalny, a komunikacja na linii władza – społeczeństwo ograniczała się do informacji. Z tego względu *katharevousa*, która zawsze dominowała w języku prawa i administracji, stała się narzędziem komunikacji społecznej i pełniła funkcje języka oficjalnego⁴⁰, co miało też wpływ na konstrukcje wypowiedzi politycznych, które nieprzerwanie w okresie *katharevousy* jako języka oficjalnego były tworzone zgodnie z klasycznymi zasadami sztuki wymowy⁴¹.

Wraz z nastaniem rządów dyktatury wojskowej, co miało miejsce 21 kwietnia 1967 r. nastął czas ponownej dominacji *katharevousy* w życiu oficjalnym państwa. Oznaką tego było zniesienie wszelkich dotychczasowych ustaleń prawnych w kwestii języka oficjalnego, szczególnie w sferze edukacji, które zastąpiono nakazem posługiwania się *katharevousą*⁴². Stan ten utrzymywał się w Grecji przez ok. 7 lat, do połowy roku 1974, kiedy obalono rządy dyktatury.

Wszystkie zmiany, jakich dokonali politycy sprawujący rządy dyktatorskie, wprowadzane były pod hasłami „narodowego bezpieczeństwa i integralności granic”⁴³. Główna osobowość polityczna – Georgios Papadopoulos – wzorując się na nazistowskich ideologiach sięgających korzeniami jeszcze filozofii Hegla, stwierdził, że społeczeństwo greckie na skutek historycznej ewolucji wstąpiło na prawą drogę i Grecja jest krajem Greków-chrześcijan⁴⁴. Wyrazem tych ideologii w zakresie języka było **uznanie wyższości *katharevousy* nad innymi formami języka greckiego, a język macierzysty, czyli *dimotiki* należy poświęcić na rzecz języka wyższego.** Tę koncepcję lingwistyczną zawarto w niewielkim anonimowym dziele pt. „Εθνική γλώσσα”, które pozostało anonimowe, ponieważ nikt nie chciał przyznać się do tych „lingwistycznych” idei, jak twierdzi Fragkoudaki⁴⁵.

³⁷ Φραγκουδάκη 2001: 142.

³⁸ Κοπιδάκης 1999: 269.

³⁹ Tseronis 2002: 8–9.

⁴⁰ Φραγκουδάκη 2000: 32–33.

⁴¹ Browning 1972: 147, Τσάτσος 1960: 226–227.

⁴² Φραγκουδάκη 2000: 33.

⁴³ Φραγκουδάκη 2001: 89.

⁴⁴ Φραγκουδάκη 2001: 87–89.

⁴⁵ Φραγκουδάκη 2001: 91–92.

Mimo iż ówczesna *katharevousa* nie była już tak skrajna i tak bliska prototypowi antycznemu, to pozostawała językiem sztucznym, niemal obcym dla Greków. Tym bardziej że jej protagonista – Papadopoulos – nieudolnie starał się naśladować język archaizujący⁴⁶ z miernymi efektami, tworząc tzw. kaprysy leksykalne – *ιδιοτυπίες του λεξιλόγιου*⁴⁷. Z tego też względu narzucenie go przyzwyczajonemu do swobodnego posługiwania się językiem naturalnym społeczeństwu wywołało kryzys lingwistyczny⁴⁸. Sytuację tę unormowała dopiero konstytucja z roku 1976.

3. Ideologiczne komunikaty polityczne z okresu dyktatury

Jak wspominałam na wstępie niniejszego artykułu, materiałem badawczym będącym podstawą wniosków, do jakich zmierzam w swoich rozważaniach, są dwa teksty wygłoszone przez przeciwników politycznych, jakimi byli Georgios Papandreou i Georgios Papadopoulos. Zamieszczenie ich w polskim przekładzie ma na celu zilustrowanie analizowanych zagadnień dotyczących języka jako sposobu formułowania wypowiedzi.

Georgios Papandreou, Zarejestrowane na magnetofonie przesłanie antydyktatorskie z 21 kwietnia 1968 r.

Dzień Zmartwychwstania Pańskiego zbiega się w tym roku z rocznicą ukrzyżowania naszego ludu. Wojskowy zamach stanu z dnia 21 kwietnia zakazał wszystkich wolności. Zakazano wolności prasy. Gazety są nie tyle cenzurowane, ale pisane przez organy junty. Treść jest niezmienna, zmieniają się jedynie tytuły. Zakazano wolności słowa. Tymczasem nikt inny nie może dokonywać takiej kontroli. Wówczas odsyłany jest on natychmiast pod sąd wojskowy, który skazuje na kary wieloletniego więzienia. Lecz nawet bez mówienia [na ten temat] tysiące obywateli są pochwytywane i przenoszone na odosobnione wyspy pod ścisłym nadzorem policyjnym. Została zlikwidowana wolność zgromadzeń. Zebranie kilku ludzi jest przestępstwem i podlega sądowi wojskowemu. Junta twierdzi, iż odbudowała ład [społeczny]. Lecz nie jest to ład prawny, ład wolnych ludzi, jest to ład strachu, ład sądów wojskowych i jest to wspólna cecha wszystkich reżimów totalitarnych.

Junta, aby usprawiedliwić zamach stanu, stworzyła bajkę [mówiącą], że podczas najbliższych wyborów 28 maja próbowano by dokonać komunistycznej rewolucji i aby ją udaremnić dokonano zamachu stanu. „Ocalenie ojczyzny – powiedzieli – jest najwyższym prawem” i ustanowili, że ocalą ojczyznę. Ocalenie ojczyzny jest rzeczywiście najwyższym prawem, lecz w sytuacji, kiedy istnieje niebezpieczeństwo. Niebezpieczeństwo nie istniało. Od wyborów 28 maja po prostu pojawiłaby się później, co wszyscy przyznają, wszechmocna Unia Centrum, która, jak już wcześniej powtórnie ogłosiliśmy, była ideologicznie autonomiczna i politycznie samowystarczalna. Prawdą jest, że w celu udaremnienia naszego własnego zwycięstwa wyborczego został spreparowany mit o komunistycznym zagrożeniu, który wykorzystał zamach stanu. Sama junta dała pełne dowody na to, iż nie istniało niebezpieczeństwo rewolucji komunistycznej. W trakcie roku ogłasza się w badaniach, że [rewolucja komunistyczna] nie była w stanie odkryć ani jednej broni, nie tylko w naszym demokratycznym świecie, ale również wśród komunistów. Jak zatem mogłaby zaistnieć rewolucja nieuzbrojonego ludu przeciwko całkowicie uzbrojonej władzy? Jedyne głupcy są w stanie uwierzyć w tę bajkę.

⁴⁶ Ευσταθιάδης 2007: 19.

⁴⁷ Woodhouse 1985: 56.

⁴⁸ Φραγκουδάκη 2000: 33.

Junta głosi teraz, że oddaje się [pracy] odrodzenia ojczyzny. Ogłasza „podłą przeszłość”, lecz prawie nigdy, nawet w najgorszych czasach parlamentaryzmu nie istniała taka demagogia i taka faworyzacja. Bez wyjątku zostali zwolnieni wszyscy ci, którzy zostali wybrani z ludu, dimarchowie, radni demów i wspólnot, rady spółek, prawników i związki lekarzy i w ogóle wszystkie wybrane urzędy; zostali oni zastąpieni przez krewnych i faworytów, których głównym zadaniem jest wysyłanie telegramów z wyrazami wdzięczności i organizacja przyjęć. Arbitralnie zostało zwolnionych tysiące szanowanych wojskowych i urzędników. Junta użyła kłamstwa, aby zdobyć władzę. Kłamstwo o zagrażającej rewolucji komunistycznej. Teraz używa nowego kłamstwa o trwaniu tej rewolucji. Stosuje kłamstwa, iż będzie referendum oraz [kłamstwa] ciągłego zapowiadania wyborów w nieokreślonej przyszłości. Na dzień 1 września zostało zaplanowane referendum w sprawie nowej konstytucji. Jaka będzie nowa konstytucja, tego nikt jeszcze nie wie. Junta [ciągle] redaguje konstytucję demokracji. W międzyczasie [junta] publikuje codziennie w prasie artykuły z projektem konstytucji, który opracował jakiś komitet, i domaga się opinii obywateli na ten temat. W miejsce całkowitej likwidacji konstytucji junta proponuje ludowi studiowanie konstytucji. Nad tyranie przedkłada kpinę, a lud prosi, aby wziął udział w referendum, mimo iż zdaje sobie sprawę, że niezależnie od rezultatu junta znajdzie się znowu przy władzy, aby napiętnować swoich dzielnych przeciwników. W ten sposób przeciwnikami są wszyscy i [junta] uzdrowi ich przez więzienia i banicję.

Zwracam się do sił zbrojnych kraju, rozumiem wzrost ich narodowego entuzjazmu, co wyjaśnia, iż 21 kwietnia zostały zmylone przez wielkie kłamstwo o nadchodzącej rewolucji komunistycznej. Lecz teraz kłamstwo zostało odkryte. Ani nie istniało, ani nie istnieje niebezpieczeństwo rewolucji komunistycznej. A jednak junta pozostaje ciągle przy władzy. Dlaczego?

Teraz zwracam się do wolnego świata. Po II wojnie światowej mieliśmy nadzieję, że faszyzm został ostatecznie rozgromiony i że nie będzie w stanie pojawić się już więcej, przynajmniej w Europie. Zaisntniał jednak i jest dla nas wstydem, że [jego] początek wytworzył się w naszej ojczyźnie, w Grecji, w kolebce demokracji. Lecz los junty nie jest tylko faktem lokalnym. Będzie stanowił przykład i albo zachęci, albo zniechęci ambitnych dyktatorów w innych krajach. Dlatego też zwracam się do wolnego świata, ludów i ich rządów. Domagamy się ich solidarności i wsparcia. Nie domagamy się inwazji na nasze wewnętrzne tereny, ale mają one prawo uregulować swoją własną politykę; międzynarodowa izolacja polityczna i ekonomiczna junty doprowadzi do jej natychmiastowego upadku, o co prosimy w imieniu zniewolonego ludu greckiego, który reprezentujemy. Wolny świat poprzez tę inicjatywę uszanuje i ochroni sam siebie. Odbuduje chwałę swego imienia.

**Georgios Papadopoulos, Odezwa do ludu, aby wybrał nową konstytucję kraju
z 28 września 1968 r.**

Ludu grecki, wraz z waszym jutrzejszym udziałem w tajnym głosowaniu, do nowej, decydującej fazy wkrocza gigantyczne dzieło przekształcenia naszego narodowego życia, które odzyskała rewolucja 21 kwietnia.

Wszyscy oczekiwaliście tej rewolucji. Niektórzy, niecierpliwi i niespokojni, inni, wyciszeni i nastawieni optymistycznie. Także ci najliczniejsi, przekonani, że była ona nieunikniona. Dlatego zaisntniał kryzysowy moment: nie było już możliwe rządzić Grecją tak, jak wcześniej. Karą, którą zagroziła historia, była hańba.

Parlamentaryzm był nieodwracalnie zużyty. Uczucia, które wywołują jego reprezentanci, zostały eskalowane od obojętności aż do obrzydzenia i oburzenia. Wielu pod względem liczby, wśród nich większość o niskim poziomie [intelektualnym], obojętni wobec swoich obowiązków, okrutni wobec interesu państwowego, swoim zagorzałym zachowaniem podkopali instytucję.

Przywódtwo polityczne nie podjęło żadnego starania w celu uniknięcia pogłębienia owej ruiny parlamentaryzmu. Dlatego że albo nie mogło, albo nie chciało. Zresztą sposób jego wyboru, który cechowały: feudalizm, kult jednostki, familiokracja, wzmocniły jego braki. Nasze życie polityczne zostało stłamszone w atmosferze wymiany [interesów]⁴⁹, samolubności i niezachwianej manii

⁴⁹ Chodzi o lobbying (aut.).

władzy. Zorganizowane partie polityczne nie istniały. Dominowało natomiast partyjniactwo. Pod pękniętą peleryną parlamentaryzmu losy kraju znajdowały się za każdym razem w rękach nierozsądnej oligarchii.

Fatalnym skutkiem tego stanu była niestabilność rządowa. Od czasu oswobodzenia mieliśmy tak wiele zmian rządu, że proporcjonalnie przypadał jeden rząd na każdy rok. Kryzysy polityczne następowały jeden po drugim w wyczerpującym naród tempie, lecz nie do końca uciążliwym dla sprawujących władzę decydentów partii, którzy przepychali się służalczo do zdobycia przychylności i zależnie od skutku albo chwalili z zuchwałością „demokrację”, albo piętnowali z wściekłością „przychylne, serdeczne rządy”. Te same osoby odgrywały w różnych czasach, bardzo urzekająco, obydwie role...

Pomagała temu wszystkim niejasność konstytucji, która miała dużo braków w zakresie stosunku do władzy, aż do momentu, kiedy umożliwiono niemoralnym, aby zmobilizowali społeczeństwo do oryginalnej interpretacji podstawowego prawa kraju.

Zresztą, nie była to jedyna wada Konstytucji roku 1952. Miała ona bowiem i inne wady, których nie zauważono. Konstytucja w naszym kraju stała się pewnym prawem, które z udawaną wrażliwością pamiętali ludzie spoza władzy, i które zaadaptowali zuchwale do swoich sposobów i potrzeb, kiedy zdobyli władzę.

W centrum tej niebezpiecznej destrukcji instytucji i upadku osobowości, uważny, zaciekły wróg demokracji i naszej narodowej suwerenności, przebiegły komunizm, który trzy razy próbował zniewolić Grecję, przemocą i krwią oznaczając bez przeszkód następujące po sobie i rozstrzygające osiągnięcia.

Z pustki, braku skrupułów, zamiłowania do władzy, paraliżu narodowego oporu i historycznej ignorancji powołanych do polityki w ogóle, a sprawujących władzę w ostatnich czasach w szczególności, poprzez przenikanie, skorodował komunizm wszystko: partie cywilne, mechanizm rządzący i różne organizacje. Ani szczególnie mądry, ani silny pod względem liczby komunizm nie był. Istnieli jednak głupi i słabi, niezdolni i niewybaczalnie niepodejrzliwi, odpowiedzialni reprezentanci naszego narodowego reżimu.

To było największe niebezpieczeństwo, jakie poczuł Naród grecki, oczekując wyzwolenia przez rewolucję. Dlatego historia kształtuje się za każdym razem na podstawie dynamicznych, a nie liczbowych korelacji. Ci, którzy wątpią w to, że Grecja doszła w sposób historyczny do opinii stopniowego pożarcia przez komunizm, są albo hipokrytami, albo towarzyszami komunistycznymi, albo ignorantami. Ludu grecki,

poprzez Konstytucję, którą przedkłada się waszej ocenie, tworzy się założenie nowego życia Narodu w pokoju, bezpieczeństwie i rozwoju. Uzdrawiają się instytucje polityczne, które były chore, a uaktywniają się ci, którzy prezentowali mniejszą produktywność. Oczywiście, potrzeba wysiłku i naszej moralnej eskalacji po to, aby nowa Konstytucja wydała swoje owoce, dlatego że nie zdarzają się cudotwórcze Konstytucje. Konstytucja jednak uaktualniona i dostosowana do wymogów Narodu stanowi wartościową zdobycz, a taką jest właśnie nowa Konstytucja, dlatego że:

Wyjaśnia przywileje Najwyższego Władcy, ustanawia ustrój monarchii parlamentarnej poprzez wykluczenie całej możliwej przychylności i wymiany w nominacji rządów oraz ustanawia dwie nowe instytucje o decydującym i doradczym charakterze: Trybunał Konstytucyjny i Radę Narodową.

Podnosi misję reprezentacji ludowej poprzez abolicję zawodowego zajmowania się nią, poprzez ograniczenie liczby reprezentantów i poprzez polepszenie sposobu ich wyboru. Mający ambicje, aby stanowić prawo – czyli aby ustalać zasady regulujące w sposób absolutny życie Narodu – powinien on wiedzieć, że piastuje funkcję, od której nic wyższego nie istnieje i że powinien mieć analogiczną do tego postawę moralną.

Obliguje partie polityczne do tego, aby były zorganizowane demokratycznie, aby wybierały swoich przewodniczących, swoje komitety organizacyjne poprzez zgromadzenia reprezentujące ich członków oraz aby prowadziły książki przychodów i rozchodów [rachunkowość]. W ten sposób kładzie kres feudalnemu mesjaństwu politycznego przywództwa oraz niemoralnej wymianie interesów z egoistycznymi sponsorami, która to okazała się ciężarem dla interesów Narodu.

Zabezpiecza efektywność władzy ustawodawczej tak, aby odpowiadała zwiększonym potrzebom regulacyjnym współczesnego rządu i umacnia praktykowanie koniecznej kontroli. Parlament będzie obradował zamiast deprecjonować państwo.

Oddziela władzę wykonawczą od ustawodawczej. Parlamentarzyści nie będą ministrami, a ministrowie nie będą parlamentarzystami. W ten sposób położy kres znanym nieszczęściom spowodowanym poszukiwaniem korzyści, które stanowią fatalne konsekwencje koegzystencji w tej samej osobie podwójnych cech oraz nabywania zawodowej mentalności przez parlamentarzystów.

Wzmocni władzę wykonawczą zarówno pod względem prawnym, jak i pod względem stabilności. We współczesnym państwie rząd nie może mieć wakacji po to, aby mógł planować, decydować i wykonywać [a nie odpoczywać]. Korzystanie z prawa wotum nieufności z powodów prostego odczucia i bez nadziei na owocny rezultat zmienia się w torpedę skierowaną przeciwko Ludowi. Z tego powodu władza wykonawcza została ograniczona.

Poza tym [Konstytucja] ochrania pełną niezależność władzy sądowniczej, broni sił zbrojnych przed ingerencjami w politykę, ustala podstawy organizacyjnego uzdrowienia oraz działalności jej aktywności administracyjnej, rozszerza zakres praw osobistych obywateli oraz ustanawia nowe prawa natury społecznej i ekonomicznej.

Jednak wszystkie te konieczne i uzdrawiające reformy, które dążą do zmiany naszych politycznych obyczajów i uwspółcześnienia greckiego rządu, nie mogłyby być skuteczne, jeśli nie uzyskałyby konstytucyjnej opieki w uzbrojeniu narodu greckiego w obliczu permanentnej komunistycznej groźby skierowanej przeciw jego ideałom wolności i demokratycznemu rządowi. Nowa Konstytucja jest Konstytucją umęczonego Narodu, który ma odwagę pokazać swój nieprzejeđnany opór wobec komunizmu i nie żywi się iluzją.

Niewinnie demokratyczna konstytucja odzwierciedla systematyczny, odpowiedzialny i historyczny wysiłek Powstania Narodowego z 21 kwietnia mający na celu ugruntowanie politycznej oraz społecznej i ekonomicznej demokracji. Poprzez uwspółcześnienie parlamentaryzmu, który to ustanawia Konstytucja i poprzez terapię jego słabości (ogólnych i szczególnych), zapewnia ocalenie jego i demokracji.

Konstytucja roku 1968 czyni pożytecznym nie tylko doświadczenie więcej niż jednego wieku politycznej historii Grecji, ale również aspekty nauki międzynarodowej dotyczące skutecznego sprostania problemom, które powstają z gwałtownego rozwoju współczesnych społeczności.

Poza tym Konstytucja może być charakteryzowana jako jedyna i wyjątkowa w historii ze względu na sposób, w który została stworzona. Nie wyszła od jakiegó grupy zawodowej w sposób szczególny, czy z sali obrad jakiegó zgromadzenia. Był to produkt długiej, ogólnogreckiej i owocnej debaty, która bezdyskusyjnie podniosła poziom politycznej edukacji Greków, dlatego że wzięło w niej udział setki tysięcy obywateli. Po raz pierwszy Konstytucja wywodzi się z bezpośredniej woli ludu i wyraża jego doświadczenie.

Szczytny demokratyczny proces, do którego podobny nie był wykorzystany w żadnej dotychczasowej Konstytucji, ustala preferowany sposób jej przegłosowania. Referendum jest demokratycznym środkiem decydującej aprobaty i wyrazu opinii na tematy najwyższej wagi dla przyszłości Narodu. Konstytucję roku 1952 przedyskutowało i przegłosowało półtorej setki osób. Konstytucję roku 1968 przedyskutowały miliony Greków i wybiorą ją miliony Greków.

Obywatele greccy, mężczyźni, kobiety, młodzi.

Pójdźcie jutro do urn spokojni, stanowczy i optymistycznie nastawieni:

Po to, aby dać sobie i swoim dzieciom nową Konstytucję, demokratyczną i na miarę czasów.

Po to, aby położyć fundamenty walczącej demokracji, która otacza całą ochroną życzących sobie jej pozostawienia i rozpowszechnienia, która wreszcie wie, jak neutralizować każdą intrygę totalitaryzmu, wykorzystującego wolność demokratyczną do zdławienia demokracji.

Po to, aby zabezpieczyć zdrowy parlamentaryzm, natchniony szacunkiem i adaptacją do współczesnych wymogów.

Po to, aby uzbroić Naród w instytucje konieczne do jego rozwoju [i przygotować go] do jego przyszłego historycznego marszu.

Możecie być pewni, że wasz głos oddany na Konstytucję będzie stanowił powód do dumy dla was i waszych potomków, ponieważ wraz z nim otwiera się nowy rozdział historii Grecji oraz zapewnia naszemu Narodowi przyszłość kształtującą obecność na ogólnoswiatowej arenie.

4. Porównanie języka polityków

Zgodnie z ówczesną literą prawa językiem obydwu omawianych polityków była *katharevousa*. Mimo to stosowali oni różne rozwiązania morfologiczne i składniowe, które wskazuję w poniższych tabelach⁵⁰. Zestawienie, które przedstawiam, zawiera różnice, jakie odnalazłam w tekstach obydwu polityków. Elementy wspólne zostają pominięte.

Formy zapisu oryginalnych tekstów, które tu analizuję, różnią się od siebie pod względem zapisu akcentu – na potrzebę artykułu ujednolicam zapis i stosuję system monotoniczny, rezygnując z systemu polifonicznego oraz zapisu znaków przydechu i „ι” subscriptum. Ma to na celu wyeliminowanie wrażenia dodatkowego archaizowania poprzez formę zapisu tekstu Georgiosa Papadopoulosa. W ten sposób na jednej płaszczyźnie będę w stanie dokonać porównania języka jako systemu.

4.1. Morfologia

Tabela 4.1.1

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
brak	ειδικότερον (wzdłużenie samogłoski rozpoczynającej końcówkę w stopniu wyższym przysłówka)
brak	θα γίνωνται (wzdłużenie form w indicativie futuri imperfecti na wzór starogreckiego coniunctivu ^a)

^a Podana forma czasu przyszłego została celowo zarchaizowana i przypomina formy późnej koine oraz koine bizantyjską, w których mieszano formy coniunctivi i indicativi. Jurewicz 1999: 229–230.

4.2. Składnia

Tabela 4.2.1

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
εν έτος (ablativus wyrażony przez wyrażenie przyimkowe: εν + accusativus)	εν ειρήνη (εν + archaiczny dativus ^a)
από τον Δεύτερον Παγκόσμιον πόλεμον (ablativus wyrażony przez wyrażenie przyimkowe: από + accusativus)	από της απελευθέρωσης (ablativus wyrażony przez wyrażenie przyimkowe: από + genetivus)
(η Χούντα) θα τους εξυγιάνη με φιλακίσεις και εξορίας (instrumentalis wyrażony przez wyrażenie przyimkowe: με + accusativus)	δια του Συντάγματος δημιουργούνται αι προϋποθέσεις (instrumentalis wyrażony przez wyrażenie przyimkowe: δια + genetivus)
αι εφημερίδες γράφονται από τα όργανα (agens wyrażony przez wyrażenie przyimkowe: από + accusativus)	brak

^a Dativus nie przetrwał w języku nowogreckim. Jest używany w określonych zwrotach, głównie w języku prawa i nauki. Mackridge 2004: 320, Holton i in. 2006: 272.

⁵⁰ Przykłady, jakie podaję, nie wyczerpują zagadnienia. Zostały zaczerpnięte z dwu tekstów, które są materiałem badawczym niniejszego artykułu.

5. Porównanie formy komunikatu politycznego

Obydwa analizowane w niniejszym artykule teksty różnią się pod względem wielkości. Obydwa jednak są perswazyjnymi komunikatami politycznymi, których głównym celem jest przedstawienie idei i przekonanie do nich odbiorców. Z tego też względu dokonuję poniżej porównania tekstów pod względem: 1) kompozycji i treści oraz 2) stylistyki.

5.1. Struktura kompozycyjna

Zakładając, że każdy komunikat perswazyjny składa się przynajmniej z trzech części: wstępu, rozwinięcia i zakończenia, zbadam je, analizując i porównując z sobą równoległe teksty Papandreou i Papadopoulosa.

1. Wstęp

Tabela 5.1.1.

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
Treść	
<p>Przedmiot sprawy: Η ημέρα της Αναστάσεως του Κυρίου συμπίπτει εφέτος με με την επετειον της σταυρώσεως του λαού μας^a.</p> <p>Το στρατιωτικόν πραξικόπημα της 21^{ης} Απριλίου κατηργησεν όλας τας ελευθερίας (...) την ελευθερίαν του Τύπου (...) την ελευθερίαν του λόγου. (...) χιλιάδες πολίται συλλαμβάνονται και εκτοπίζονται εις ερημικάς νήσους υπό αυστηράναστυνομικήν επιτήρησιν (...) Κατελύθη η ελευθερία του συνέρχεσθαι^b.</p>	<p>Przedmiot sprawy: Με την αυριανήν προσέλευσιν σου εις τας καλπας, εισέρχεται εις νέαν, αποφασιστικήν φάσιν το γιγάντιο έργον αναμορφώσεως της εθνικής μας ζωής, το οποίον ανέλαβεν η Επανάστασις της 21^{ης} Απριλίου^c.</p> <p>Όλοι ανεμείνατε την Επανάστασιν αυτήν. (...) Ο κοινοβουλευτισμός είχαν υποστή ανεπανόρθωτον φθοράν. (...) Εβοήθει εις τούτο και η ασάφεια του Συντάγματος, το οποίο άφινε πολλά κενά εις το θέμα των σχέσεων των εξουσιών (...) Εν μέσω αωτής της επικινδύνου φθοράς θεσμών και χρεοκοπίας προσώπων, ο ελλοχεύων αδυσώπητος εχθρός της δημοκρατίας και της εθνικής μας ανεξαρτησίας, ο κομμουνισμός (...)^d.</p>
Funkcja	
<p>1. Przedstawienie przedmiotu sprawy. 2. Jednostronny opis aktualnego stanu rzeczy, brak genezy problemu, ogólne informacje niezawierające dat czy nazwisk.</p>	<p>1. Przedstawienie przedmiotu sprawy. 2. Jednostronny opis genezy problemu, brak opisu aktualnego stanu rzeczy, ogólne informacje niezawierające dat czy nazwisk.</p>

^a Dzień Zmartwychwstania Pańskiego zbiega się w tym roku z rocznicą ukrzyżowania naszego ludu. Wojskowy zamach stanu z dnia 21 kwietnia zakazał wszystkich wolności.

^b Wojskowy zamach stanu z dnia 21 kwietnia zakazał wszystkich wolności. Zakazano wolności prasy. (...) wolności słowa (...) tysiące obywateli są pochwytywane i przenoszone na odosobnione wyspy pod ścisłym nadzorem policyjnym. Została zlikwidowana wolność zgromadzeń.

^c Wraz z waszym jutrzejszym udziałem w tajnym głosowaniu, do nowej, decydującej fazy wkracza gigantyczne dzieło przekształcenia naszego narodowego życia, które odzyskała rewolucja 21 kwietnia.

^d Wszyscy oczekiwaliście tej rewolucji. (...) Parlamentaryzm był nieodwracalnie zużyty. (...) Pomagała temu wszystkiemu niejasność konstytucji, która miała dużo braków w zakresie stosunku do władzy (...) W centrum tej niebezpiecznej destrukcji instytucji i upadku osobowości, uważny, zaciekły wróg demokracji i naszej narodowej suwerenności, przebiegły komunizm (...).

2. Rozwinięcie

Tabela 5.1.2.

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
Τρεσέ	
<p>Argument: Ισχυρίζεται η Χούντα ότι αποκατέστησε την τάξι^a.</p> <p>Kontrargument: (...) είναι η τάξις του φόβου, η τάξις των στρατοδικείων (...) ^b.</p> <p>Argument: Η σωτηρία της πατρίδος (...) είναι ο υπέρτατος νόμος (...) ^c.</p> <p>Kontrargument: Η σωτηρία της πατρίδος είναι πράγματι ο υπέρτατος νόμος, αλλά όταν υπάρχει κίνδυνος. Και κίνδυνος δεν υπήρχε^d.</p> <p>Argument: Η δικτατορία συντάσσει το Σύνταγμα της δημοκρατίας (...) ^e.</p> <p>Kontrargument: Εις αντάλλαγμα της πλήρους καταλύσεως του Συντάγματος η Χούντα προσφέρει εις τον λαόν την μελέτην του Συντάγματος^f.</p>	<p>Wniosek: Δια του Συντάγματος (...) δημιουργούνται αι προσποθέσεις μιας νέας ζωής του Έθνους εν ειρήνη, ασφαλεία και προόδω^g, (...) Χρειάζεται, βεβαίως, προσπάθεια και ηθική εξαρσις όλων μας δια να αποδώση τους καρπούς του ο νέος Καταστικός Χάρτης^h.</p> <p>Argument: Τό νέον Σύνταγμα είναι Σύνταγμα ενός βασανισμένου Έθνους, το οποίον έχει την παρρησίαν της αμειλίκτου αντιθέσεων του πρὸς τόν κομμουνισμό και δέν τρέφει αυταπάτας, Σύνταγμα εκπηγάζεται από τήν άμεσον θέλησιν ενός λαού και αποτελεί έκφρασιν της εμευρίας τουⁱ.</p> <p>Argument: Τό Σύνταγμα του 1952 το συνεζήτησε και τό εψήφισε μία και ημίσεια εκατοντάς ατόμων. Το Σύνταγμα του 1968 τό συνεζήτησαν εκατομμύρια Ελλήνων και θά τό ψηφίσουν εκατομμύρια Ελλήνων^k.</p>
Funkcja	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Prezentacja ideologii przeciwników politycznych. 2. Zbicie argumentów przeciwnej ideologii politycznej. 3. Oczwisty wniosek nie zostaje wyartykułowany przez nadawcę komunikatu. Odbiorca wnioskuje samodzielnie i dzięki temu może mieć wrażenie, że głoszone przez polityka idee są jego własnymi ideami. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prezentacja własnej ideologii politycznej jako wniosku. 2. Uzasadnienie własnej ideologii politycznej – podwójna argumentacja. Argument w postaci opisu teraźniejszości jako najważniejszego momentu do głosowania za nową konstytucją oraz w postaci opisu „złej” przeszłości poprzedzającej 21 kwietnia 1967 r.

^a Junta twierdzi, iż odbudowała ład [społeczny].

^b (...) jest to ład strachu, ład sądów wojskowych (...).

^c Ocalenie ojczyzny (...) jest najwyższym prawem.

^d Ocalenie ojczyzny jest rzeczywiście najwyższym prawem, lecz w sytuacji, kiedy istnieje niebezpieczeństwo. Niebezpieczeństwo nie istniało.

^e Junta [ciagle] redaguje konstytucję demokracji.

^f W miejsce całkowitej likwidacji konstytucji junta proponuje ludowi studiowanie konstytucji.

^g Poprzez Konstytucję (...) tworzy się założenie nowego życia Narodu w pokoju, bezpieczeństwie i rozwoju.

^h Oczywiście, potrzeba wysiłku i naszej moralnej eskalacji po to, aby nowa Konstytucja wydała swoje owoce.

ⁱ Nowa Konstytucja jest Konstytucją umęczonego Narodu, który ma odwagę pokazać swój nieprzejednany opór wobec komunizmu i nie żywi się iluzją.

^j Po raz pierwszy konstytucja wywodzi się z bezpośredniej woli ludu i wyraża jego doświadczenie.

^k Konstytucję roku 1952 przedyskutowało i przegłosowało półtorej setki osób. Konstytucję roku 1968 przedyskutowało milion Greków i milion Greków ją przegłosuje.

3. Zakończenie

Tabela 5.1.3.

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
Τρεść	
<p>Problem: Αλλά η τύχη της Χούντας δεν προκειται να είναι γεγονός μόνον τοπικών. Θα αποτελέσει παράδειγμα και θα ενθαρρύνει ή θα αογοητεύσει επιδόξους δικτάτορας και εις άλλας χώρας^a.</p> <p>Rozwiązanie problemu: Ο ελεύθερος κόσμος με αυτήν την πρωτοβουλιαν και θα τιμήσει και θα προστατεύσει τον εαυτόν του. Θα καταστή άξιος του ονόματός του^b.</p>	<p>Rozwiązanie problemu: Έλληνες πολίται, άνδρες, γυναίκες, νέοι. Προσέλθετε αύριον εις τας κάλπας ήμεροι, σταθεροί καί αισιόδοξοι. Δια να δώσετε εις τους εαυτούς σας και εις τα παιδιά σας ένα νέον Καταστικόν Χάρτην, δημοκρατικών και συγχρονισμένον^c.</p> <p>Potwierdzenie podanego rozwiązania: Δύνασθε να είσθε βέβαιοι ότι η θετική ψήφος σας περί του Συντάγματος θα αποτελή τίτλον τιμής δια σας και δια τους απογόνους σας. Διότι με αυτήν ανοίγει νέον κεφάλαιον της αλληλικής ιστορίας καί διασφαλίζεται εις τό Έθνος μας ένα μέλλον επιβλητικής παρουσίας εις τον παγκόσμιον στίβον^d.</p>
Funkcja	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Końcowe zaakcentowanie przedmiotu sprawy. 2. Propozycja rozwiązania problemu w odniesieniu do toposu (nadzieja). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wskazanie własnej ideologii politycznej polityka jako właściwej. 2. Potwierdzenie własnej ideologii politycznej polityka jako właściwej.

^a Lecz los junty nie jest tylko faktem lokalnym. Będzie stanowił przykład i albo zachęci, albo zniechęci ambitnych dyktatorów w innych krajach.

^b Wolny świat poprzez tę inicjatywę uszanuje i ochroni sam siebie. Odbuduje chwałę swego imienia.

^c Obywatele greccy, mężczyźni, kobiety, młodzi. Pójdźcie jutro do urn spokojni, stanowczy i optymistycznie nastawieni. Po to, aby dać sobie i swoim dzieciom nową Konstytucję, demokratyczną i na miarę czasów.

^d Możecie być pewni, że wasz głos oddany na Konstytucję będzie stanowił powód do dumy dla was i waszych potomków, ponieważ wraz z nim otwiera się nowy rozdział historii Grecji oraz zabezpiecza on naszemu Narodowi przyszłość kształtującą obecność na ogólnościowej arenie.

5.2. Styl

Spośród wielu środków językowych, jakie współtworzą styl wypowiedzi obydwu polityków, na potrzebę niniejszej analizy wybrałam te, które pojawiają się najczęściej w badanych tekstach i można uznać je za charakterystyczne dla języka danego polityka⁵¹. Charakterystykę stylu wymowy polityków zilustrowałam wybranymi przykładami.

⁵¹ Gortych 2007: 203–213.

1. Środki językowe opisujące i precyzujące przedmiot sprawy

Tabela 5.2.1.

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
Emfaza	
H ημέρα της Αναστάσεως του Κυρίου συμπίπτει εφέτος με την επέτειον της σταυρώσεως του λαού μας ^c .	Τα συναισθήματα, τα οποία προεκάλουν οι εκπροσώποι του, εκλιμακούντο από αδιαφορίας μέχρις της αηδίας και της αγανακτήσεως. (...) Θέτει ούτο τέρμα εις τον φευδαρχικόν μεσσιανισμόν της πολιτικής ηγεσίας (...) ^b .
Hipotyzoza	
Απελύθησαν όλοι ανεξαιρέτως όσοι είχαν εκλεγή από τον λέον, δήμαρχοι, δημοτικοί και κοινοτικοί σύμβουλοι, συμβούλια συνεταιρισμών, δικηγοτικών και ιατρικών συλλογών και εν γένει πάσης αιρετής αρχής και αντικατεστάθησαν με τους συγγενείς και τους ευνοουμένους, κύριον έργον των οποίων είναι η αποστολή τηλεγραφημάτων ευγνωμοσύνης και η οργάνωσις υποδοχών ^c .	Ο κοινοβουλευτισμός είχαν υποστή ανεπανόρθωτον φθοράν. (...) Η πολιτική ηγεσία, ουδεμίαν κατέβαλλεν προσπάθειαν διά να αποσοβήση τήν προϊούσαν αυτήν φθοράν του κοινοβουλευτισμού. (...) Ο τρόπος αναδείξεως της αλλωστε, ο φευδαρχικός, ο προσωλατρικός, ο οικογενειακρατικός, επείωνε τήν ανεπάρκειάν της (...) ^d .
Hiperbola	
Εις αντάλλαγμα της πλήρους καταλύσεως του Συντάγματος η Χούντα προσφέρει εις τον λαόν την μελέτην του Συντάγματος ^c .	η Επανάστασις της 21 ^{ης} Απριλίου ^f
Metafora (przeniesienie cech istoty ożywionej na rzeczy nieożywione)	
Το στρατιωτικόν πραξικόπημα της 21 ^{ης} Απριλίου κατήργησεν όλας τας ελευθερίας. Κατήργησε την ελευθερίαν του Τύπου. (...) Αλλά και χωρίς να ομιλήσουν, χιλιάδες πολίταις συλλαμβάνονται και εκτοπίζονται εις ερημικάς νήσους υπό αστήρην αστυνομικήν επιτήρησιν. Κατελύθη η ελευθερία του συνέρχεσθαι ^c .	(...) ο ελλοχεύων αδυσώπητος εχθρός της δημοκρατίας και της εθνικής μας ανεξαρτησίας, ο κομμουνισμός, ο οποκος τρεις φορές είχε προηγουμένως αποπειταθή να υποδουλώση τήν Ελλάδα μέ τήν Βίαν και τό αίμα (...) ^b .
Ciągi synonimiczne	
(...) έκαμεν την αρχήν από την πατρίδα μας, την Ελλάδα, την κοιλίδα της δημοκρατίας ^c .	(...) ο αγών είναι ο αγών πού απαιτεί και θυσίας και προσπάθειαν και ιδρώτα και πρό πάντων πίστιν (...) ^f .
Ciągi epitetów	
brak	Ήσαν όμως μωροί και αδύνατοι, ανίκανοι και ασυγχωρήτως ανύποπτοι, οι υπεύθυνοι εκπρόσωποι του εθνικού μας καθεστώτος ^c .
Anafora	
Αλλά δεν είναι η τάξις του νόμου, η τάξις των ελεύθερων ανθρώπων, είναι η ταξις του φόβου, η τάξις των στρατοδικείων (...) ^f	Δια να δώσετε εις τους εαυτούς σας και εις τα παιδιά σας ένα νεον Καταστατικόν Χαρτην, δημοκρατικόν και συγχρονισμόν. Δια να (...) \ Δια να (...) ^f .
Epifora	
brak	Το Σύνταγμα του 1968 το συνεζήτησαν εκατομύρια Ελλήνων και θα ψηφίσουν εκατομύρια Ελλήνων ^m .

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
Anadiploza	
«Η σωτηρία της πατρίδος – είπον – είναι ο υπέρτατος νόμος» και επρόλαβαν να γίνουν σωτήρες. Η σωτηρία της πατρίδος είναι πράγματι ο υπέρτατος νόμος, αλλά όταν υπάρχει ο κίνδυνος. Και κίνδυνος δεν υπήρχε ^a .	Οι βουλευταί δεν θα γίνονται υπουργοί και οι υπουργοί δε θα είναι βουλευταί ^a .

^a Dzień Zmartwychwstania Pańskiego zbiega się w tym roku z rocznicą ukrzyżowania naszego ludu. Wojskowy zamach stanu z dnia 21 kwietnia zakazał wszystkich wolności.

^b Uczucia, które wywołują jego reprezentanci, zostały eskalowane od obojętności aż do obrzydzenia i oburzenia. (...) W ten sposób kładzie kres feudalnemu mesjaństwu politycznego przywództwa.

^c Bez wyjątku zostali zwolnieni wszyscy ci, którzy zostali wybrani z ludu, dimarchowie, radni demów i wspólnot, rady spółek, prawników i związku lekarzy i w ogóle wszystkie wybrane urzędy; zostali oni zastąpieni przez krewnych i faworytów, których głównym zadaniem jest wysyłanie telegramów z wyrazami wdzięczności i organizacja przyjęć.

^d Parlamentaryzm był nieodwracalnie zużyty. (...) Przywództwo polityczne nie podjęło żadnego starania w celu uniknięcia pogłębienia owej ruiny parlamentaryzmu. (...) Zresztą sposób jego wyboru, który cechowały: feudalizm, kult jedności, familiokracja, wzmocniły jego braki.

^e W miejsce całkowitej likwidacji konstytucji junta proponuje ludowi studiowanie konstytucji.

^f Rewolucja 21 kwietnia.

^g Wojskowy zamach stanu z dnia 21 kwietnia zakazał wszystkich wolności. Zakazano wolności prasy. (...) Lecz nawet bez mówienia [o tym] tysiące obywateli jest pochwytywanych i przenoszonych na odosobnione wyspy pod ścisłym nadzorem policyjnym. Została zlikwidowana wolność zgromadzeń.

^h (...) uważny, zaciekły wróg demokracji i naszej narodowej suwerenności, przebiegły komunizm, który trzy razy próbował zniewolić Grecję, przemocą i krwią (...).

ⁱ początek wytworzył się w naszej ojczyźnie, w Grecji, w kolebce demokracji.

^j (...) walka ta jest walką, która wymaga i ofiar, i trudu, i znoju, i przede wszystkim wiary (...).

^k „Istnieli jednak głupi i słabi, niezdolni i niewybaczalnie niepodejrzliwi, odpowiedzialni reprezentanci naszego narodowego reżimu”, cytat z tekstu z 28 września 1968.

^l Lecz nie jest to ład prawny, ład wolnych ludzi, jest to ład strachu, ład sądów wojskowych (...).

^l Po to, aby dać sobie i swoim dzieciom nową Konstytucję, demokratyczną i na miarę czasów. Po to, aby (...) o to, aby (...).

^m Konstytucję roku 1968 przedyskutowały miliony Greków i wybiorą ją miliony Greków.

ⁿ „Ocalenie ojczyzny – powiedzieli – jest najwyższym prawem” i ustanowili, że ocalą ojczyznę. Ocalenie ojczyzny jest rzeczywiście najwyższym prawem, lecz w sytuacji, kiedy istnieje niebezpieczeństwo. Niebezpieczeństwo nie istniało.

^o Parlamentarzyści nie będą ministrami, a ministrowie nie będą parlamentarzystami.

2. Środki językowe pobudzające uwagę odbiorców

Tabela 5.2.2.

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
Wprowadzenie mówiącego	
Η Χούντα διακηρύττει τώρα ότι επιδίδεται εις την αναγέννησιν της πατρίδος. Καταγγέλει το «φαύλον παρελθόν» (...) ^a .	brak
Subiekcja	
Πώς λειπόν θα εγίνετο επανάστασις ενός αόπλου λαού εναντίον ενός πανόπλου κράτους; Μόνον ηλίθιοι είναι δυνατόν να πιστεύουν αυτόν τον μύθον ^b .	brak

cd. tab. 5.2.2.

Georgios Papandreou	Georgios Papadopoulos
Apostrofa	
Απευθύνομαι προς τας ενόπλους δυνάμεις της χώρας (...) Και τώρα απευθύνομαι προς τον ελεύθερον κόσμον ^c .	Ελληνικέ Λαέ, (...) Ελληνικές πολίται, ανδρες, γυναίκες, νέοι. (...) Προσέλθετε αύριον εις τας κάλπας ήρεμοι, σταθεροί καί αίσιόδοξοι: (...) ^d .
Pytanie retoryczne	
Κι όμως η Χούντα παραμένει ακόμη εις την αρχήν. Διατί; ^e	brak

^a Junta głosi teraz, że oddaje się [pracy] odrodzenia ojczyzny. Ogłasza „podłą przeszłość” (...).

^b Jak zatem mogłaby zaistnieć rewolucja nieuzbrojonego ludu przeciwko całkowicie uzbrojonej władzy? Jedynie głupcy są w stanie uwierzyć w tę bajkę.

^c Zwracam się do sił zbrojnych kraju (...) Teraz zwracam się do wolnego świata.

^d Ludu Grecki, (...) Obywatele greccy, mężczyźni, kobiety, młodzi (...) Pójdźcie jutro do urn spokojni, stanowczy i optymistycznie nastawieni: (...).

^e A jednak junta pozostaje ciągle przy władzy. Dlaczego?

6. Związek języka z polityką

Wskazane powyżej różnice w zakresie języka jako systemu i formy komunikatu wypowiedzi prowadzą do wniosku, iż politycy dwu przeciwnych frakcji politycznych posługiwali się różnymi formami języka i komunikatów politycznych.

Jak wspomniałam powyżej, językiem dotychczasowego życia politycznego była oficjalnie *katharevousa*, w której ramach mieszczą się zróżnicowane odmiany tego języka, jakimi posługiwali się obydwaj politycy. Stosowanie form demotycznych, choćby niesystematyczne, jak czynił to Papandreou, miało na celu upodobnienie oficjalnego języka polityki do języka popularnego – *dimotiki*. Georgios Papandreou, polityk lewicy, stojący w opozycji do władz dyktatury, traktował język nie tylko jako narzędzie komunikacji, ale i jako formę wyrazu idei. Jego zdemotycyzowana odmiana *katharevousy* była nośnikiem idei przeciwnych do Papadopoulosa i jego obozu politycznego; była nośnikiem idei lewicy. Sam Papandreou jeszcze na długo przed wojskowym zamachem stanu walczył o zalegalizowanie *dimotiki* obok *katharevousy* jako języka oficjalnego po to, aby zakończyć liczącą blisko dwieście lat „kwesję językową” w Grecji⁵².

Tymczasem *katharevousa*, jaką posługiwał się Papadopoulos, była odmianą języka ściśle wzorowaną (choć nie zawsze trafnie – cf. przypis a, tab. 4.2.1) na języku późnego okresu hellenistycznego i Bizancjum. Stosowanie języka zbliżonego do greki, jaka panowała w okresie świetności i rozkwitu kultury hellenistycznej i czerpiącej z niej kultury bizantyńskiej, miało na celu przypomnienie o świetności Grecji i aprecjacje nowożytnego państwa greckiego w nawiązaniu do dawnej świetności, a przez to popularyzowanie idei narodowościowych i prawicowych. Wzorowanie się na języku bizantyńskim miało jeszcze jedną przyczynę. Była nią chęć związania

⁵² Horrocks 2006: 643.

idei prawicowych i narodowościowych z ideami religijnymi poprzez posługiwanie się koine bizantyńską wzorowaną na koine Nowego Testamentu. Nawiązywanie do idei religijnych w nowożytnej Grecji było jednoznaczne z odwoływaniem się do tożsamości narodowej Greków, którzy na przestrzeni ostatnich dwustu lat uznali, że religia ortodoksyjna jest wyznacznikiem „greckości”⁵³.

Analiza struktury komunikatów obydwu polityków prowadzi do wniosku, iż polityk będący u władzy – Papadopoulos – nie chce czy też nie potrafi odeprzeć argumentów strony przeciwnej dotyczących przedmiotu sprawy. Papadopoulos ogranicza się w swym przemówieniu do wskazania przyczyn zaistniałej sytuacji (wstęp i rozwinięcie) oraz do uznania i potwierdzenia własnych ideologii za właściwe. Polityk nie odnosi się bezpośrednio do żadnej z tez swojej opozycji politycznej. W zamian skupia się na prezentacji i pochwalę własnych idei. Jestem zdania, że pominięcie aktualnych tez przeciwnych i polemika z przeszłością były celowym zabiegiem polityka, który dzięki temu zyskał jednostronny i idealny obraz rzeczywistości. Jego odbiorcy nie mieli nawet szansy wątpić w to, co mówi, uznając, że nie ma przeciwników, skoro polityk nie odwołuje się do nich. Na tej podstawie wnioskuję, że tekst Papadopoulosa ma charakter ściśle propagandowy i jest charakterystyczny dla tekstów politycznych reżimów totalitarnych.

Papandreou, stojąc w opozycji do sprawującego władzę Papadopoulosa, kilkakrotnie odnosi się bezpośrednio do aktualnych tez ówczesnej władzy i polemizuje z nimi. Wywołuje w ten sposób refleksję u swego odbiorcy na temat właściwej idei politycznej dla Grecji. Polityk nie ogranicza się do krytyki przeciwników, ale proponuje również rozwiązanie problematycznej kwestii sposobu sprawowania władzy (zakończenie). Dzięki obecności argumentów obydwu stron w przemówieniu Papandreou nie narzuca a priori swego stanowiska, ale wzbudza zwątpienie i refleksje u odbiorców. Oczywiście celem jest zdobycie poparcia dla siebie i swych idei politycznych, lecz polityk daje szansę odbiorcy, aby sam podjął decyzję, podczas gdy odbiorca komunikatu Papadopoulosa jest skazany na jednostronny obraz rzeczywistości i jedno słuszne rozwiązanie sprawy.

Ponieważ obydwaj politycy mają ten sam cel – zdobycie poparcia odbiorców, politycy posługują się podobnymi środkami stylistycznymi. Jest to szczególnie widoczne w grupie środków mających na celu przedstawienie przedmiotu sprawy. Obydwaj politycy korzystają z hipotykozy i metafory, których zastosowanie ma za zadanie przybliżenie poruszanej kwestii w jak najbardziej jasny i zrozumiały dla odbiorców sposób. Politycy przedstawiają obrazy, w których za pomocą przenośni stosują skróty myślowe, np. zamiast słów ludzie junty/władza pada słowo junta (Papandreou), czy zamiast wyrażenia: politycy bloku komunistycznego/władze komunistyczne bloku wschodniego zostaje użyte słowo komunizm. Poprzez personifikację wykorzystanych tu pojęć abstrakcyjnych politycy przedstawiają odbiorcom swoich komunikatów proste informacje. Pozostałe środki stylistyczne z tej grupy (cf. Tabela 5.2.1.) mają za zadanie zaakcentowanie (emfaza i hiperbola) oraz powtórzenie i utrwalenie (anafora, epifora, ciągi epitetów, ciągi synonimów, anadiploza) omawianej kwestii. To podobieństwo prowadzi do stwierdzenia, że bez względu na

⁵³ Bonarek i in. 2005: 649.

miejsce na arenie politycznej kraju politycy na równi starają się przedstawić własne idee w sposób jak najbardziej zrozumiały dla odbiorców, co, jak sędzę, uważają za klucz do sukcesu – zdobycia poparcia przez zrozumienie.

Różnice stylistyczne między obydwojma politykami są dość wyraźne, jeśli chodzi o użycie środków stylistycznych w celu zaabsorbowania uwagi odbiorców. Zauważamy, że polityk będący u władzy nie stosuje środków, które pobudziłyby szczególną uwagę jego odbiorców, jak np. pytanie retoryczne, subiekcja czy wprowadzenie mówiącego. Tymczasem polityk opozycji stosuje wszystkie te środki stylistyczne. Jestem zdania, iż nie jest to zjawisko przypadkowe. Możemy bowiem zauważyć pewną analogię między strukturą komunikatu a środkami stylistycznymi skierowanymi na odbiorcę tego komunikatu. Wspomniałam powyżej, iż Papandreou zamieścił w tekście swego przemówienia aktualne argumenty strony przeciwnej, przez co umożliwił swoim odbiorcom refleksje nad tą kwestią. Tymczasem Papadopoulos nie odniósł się do aktualnego stanu rzeczy i argumentów strony przeciwnej. Podobnie jest z użytymi środkami stylistycznymi. Te, które obecne są w tekście Papandreou, wzbudzają refleksję, jak np. pytanie retoryczne, na które odbiorca odpowiada sam sobie, czy subiekcja, poprzez którą polityk ukazuje kontrast między sobą a obozem rządzącym. Papadopoulos unikał stosowania tego typu środków stylistycznych, ponieważ mogłyby zakłócić nadawanie jego stroniczego komunikatu.

Wykorzystanie środków stylistycznych pobudzających uwagę odbiorców (cf. Tabela 5.2.2.) ma też inny cel. Jest nim wyróżnienie danego fragmentu komunikatu od reszty tekstu. Wynika to z tego, iż komunikat jest w większości zbudowany ze zdań oznajmujących, w których zdania pytające czy wykrzyknikowe spotyka się rzadko. Ich użycie powoduje zmianę prozodii całego komunikatu, a inna tonacja sprawia, że uwaga odbiorcy zostaje pobudzona prozodią wykrzyknienia czy pytania, która różni się od zdań oznajmujących. Z tego też względu obydwaj politycy, chcąc raz jeszcze przedstawić swoje idee zamieszczone w zakończeniu tekstu, poprzedzają je wezwaniem do odbiorców, co ma za zadanie zwrócić uwagę na najistotniejsze kwestie.

Powyższe wnioski prowadzą do stwierdzenia, iż nie tylko idee polityczne, ale i miejsce polityka na scenie politycznej kształtują jego język. Przypadek Grecji w okresie 1967–1974 jest zjawiskiem wyjątkowym, w którym wpływ idei politycznych na język jest szczególnie wyraźny. Skrajnie prawicowe i totalitarne poglądy uwidaczniają się zarówno w języku jako systemie, jak i w formie komunikatów, które informują odbiorcę o poglądach oraz przynależności ideologicznej polityka. Skutkiem tego czołowy polityk prawicowej junty tworzył jednostronne, propagandowe komunikaty za pomocą archaizującego języka i nie musi starać się o bieżące poparcie odbiorców, ponieważ sprawuje władzę. W tym samym czasie jego lewicujący oponent polityczny upodabnia swój język w miarę legalnych możliwości do języka większości społeczeństwa greckiego i wypowiada się, polemizując otwarcie z argumentami przeciwników. Zależy mu bowiem na zdobyciu społecznego poparcia, a przez to osiągnięciu władzy. Zarówno jeden, jak i drugi przypadek potwierdzają istnienie zależności między ideami politycznymi a językiem, w której język jest kształtowany i wykorzystywany na potrzebę danej ideologii politycznej.

TEKSTY ŹRÓDŁOWE

- Papadopoulos G., *Ο λαός καλείται νά ψηφίση τόν νεόν καταστικόν χαρτήν της χώρας*, 1969, *Το πιστεύω μας*, Αθήνα.
- Papandreou G., *Το αντιδικτατορικό μαγνητοφωνημένο μήνυμα*, 1995, Γεώργιος Παπαδρέου. *Ο πολιτικός λόγος. Απάνθισμα*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

BIBLIOGRAFIA

- Bonarek J., Czekalski T., Sprawski S., Turlej S. 2005, *Historia Grecji*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Browning R. 1972, *Η ελληνική γλώσσα μασαιωνική και νέα*, Αθήνα.
- Brzeziński A.M. 2002, *Grecja*, Warszawa: Wyd. Trio.
- Close D.H. 1993, *The Greek Civil War, 1943–1950*, London and New York: Routledge.
- Gortych K. 2007, *Retoryka polityczna XX-wiecznej Grecji. Historyczne i lingwistyczne aspekty wybranych tekstów*, Poznań.
- Holton D., Mackridge P., Φιλίππική-Warburton E. 2006, *Γραμματική της Νεοελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Hopsocks G. 2006, *Ελληνικά: Ιστορία της γλώσσας και των ομιλητών της*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ.
- Jurewicz O. 1999, *Gramatyka historyczna języka greckiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mackridge P. 2004, *Η νεοελληνική Γλώσσα*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Tseronis A. 2002, *Diglossical past and present lexicographical practise: the case of the Greek dictionaries*, CLSL, Working Paper No. 119, Lancaster, <http://www.ling.lancs.ac.uk/pubs/clsl/clsl119.pdf>.
- Van Dyke V. 2000, *Wprowadzenie do polityki*, Poznań: Wyd. Zysk i S-ka.
- Woodhouse Ch.M. 1985, *Η άνοδος και πτώση των συνταγματάρχων*, Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική.
- Γιαννόπουλος Γ.Ν., Clogg R. 1976, *Η Ελλάδα κάτω από στρατικό ζυγό*, Αθήνα: Παπάζη – Νικητάριας.
- Ευσταθιάδης Σ. 2007, *Η γλώσσα*, w: *Ελεύθερος Τύπος*, 21^η Απριλίου 2007, Αθήνα.
- Κείμενα Παναγιώτη Κανελλοπούλου από τον αγώνα του ενανατίου της δικτατορίας 1967–1974*, 1987, Αθήνα: Διον. Γιαλλέλης & Σια.
- Κοπιδάκης Μ.Ζ. 1999, *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- Κουζούλας Δ.Γ. 1987, *Πολιτικές ευθύνες 1967–1974*, Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική.
- Μπουμπουλίδος Φ.Κ. 1991, *Νεοελληνικές λογοτέχναι για τον Ελεύθερο Βενιζέλο*, Αθήνα: Κείμενα αναφορές.
- Τσάτσος Κ. 1960, *Δοκίμια αισθητικής και παιδείας*, Αθήνα: Δίφρος.
- Φραγκουδάκη Α. 2001, *Η γλώσσα και το έθνος*, Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξανρεία.
- Φραγκουδάκη Α. 2000, *Καθαρεύουσα-Δημοτική. Τα ιδεολογικά αίτια της ιστορικής διαμάχης για τη γλώσσα*, w: *Η Ελληνική Γλώσσα*, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.
- Χαραλάμπης Δ. 1985, *Στρατός και πολιτική εξουσία. Η δομή στην μετεμφυλιακή Ελλάδα*, Αθήνα: ΕΞΑΝΤΑΣ.
- Ψυρούκης Ν. 1983, *Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας (1967–1974)*, Αθήνα: Εκδόσεις Επικαιρότητα Α.Ε.

STRONY WWW

<http://www.geocities.com/Pentagon/Base/4343/>.